

הכנסת מרכז המחקר והמידע

ט"ו בשבט תשע"ט
21 בינואר 2019

מוסדות דו-לשוניים (עברית-ערבית) במערכת החינוך

מסמך זה נכתב לבקשת חבר הכנסת יוסף ג'בארין ויוצג בו מידע תמציתי אודות מוסדות החינוך הדו-לשוניים בהם העברית והערבית משמשות כשפות ההוראה.

מדינת ישראל מקיימת מאז הקמתה מסגרות חינוך נפרדות על פי הלאום והדתיות של הורי התלמידים. בשנים האחרונות הולך וגדל מספרן של היוזמות החורגות מההפרדה הקיימת ויוצרות מסגרות לימודים מעורבות חדשות הנושאות אופי שונה ומגוון. אחת היוזמות מתקיימת במוסדות חינוך דו-לשוניים שתלמידיהם יהודים וערבים, והשפות העברית והערבית משמשות בהם במידה שווה כשפות ההוראה ובכיתה מצויים בו זמנית שני מורים המלמדים כל אחד בשפה אחרת. בבתי הספר מציינים את החגים ואת מועדי הדתות והלאומים של כל התלמידים הלומדים בהם. הרעיון המרכזי מאחורי היוזמה הוא יצירת סביבה חינוכית דו-לשונית שוויונית במטרה להציע כבוד ושוויון לשתי הקבוצות.¹

מחקרים שונים מצביעים על התרומה החיובית שיש לבתי הספר הדו-לשוניים בהתמודדות עם הקשיים שמציב השסע בין יהודים לערבים בישראל. לצד זאת, נמצא כי בתי הספר מתמודדים עם אתגרים ביישום המודל. כך למשל, נמצא כי השליטה של התלמידים והמורים הערבים בשפה העברית גבוהה מזו של התלמידים והמורים היהודים בשפה העברית, וכתוצאה מכך השפה העברית היא הדומיננטית והשכיחה בכיתות ובחצרות בתי הספר. כמו כן, נמצא כי הניסיון להעניק מקום לזהות הלאומית ולנרטיב של שתי הקבוצות הגביר במקרים מסוימים את הרגישויות ביחסים בין הקבוצות.²

היוזמה להקמת מוסדות חינוך הפועלים במודל הדו-לשוני אינה של משרד החינוך אלא של קהילות הורים או ארגונים לא ממשלתיים (כגון עמותת יד ביד, קהילת הכפר השיתופי נווה שלום וקהילת הגר בבאר שבע). **למשרד החינוך אין הגדרה רשמית מהו מוסד דו-לשוני**, אולם בתשובת המשרד על פנייתנו נכתב כי הוא מעודד גיוון וייחודיות במערכת החינוך תוך הסתכלות על העולם אליו יצאו בוגרי מערכת החינוך. ההכרה בייחודיותם של בתי הספר הדו-לשוניים מתבצעת על-ידי הוועדה לבתי ספר ייחודיים על אזוריים ומרחבי חינוך במשרד החינוך, בדומה לאופן שבו מאושרת ייחודיותם של בתי ספר ייחודיים אחרים (דמוקרטיים, אנתרופוסופיים וכו').³

מטבע הדברים תפעול מוסדות שבהם מלמדים בו זמנית שני מורים מצריכה משאבים כספיים רבים, מעבר לאלה שמוענקים למוסדות באמצעות נוסחת התקצוב הרגילה של משרד החינוך. על-פי תשובת משרד

¹ מוחמד אמארה, מודל החינוך הדו-לשוני של 'יד ביד': חזון ואתגרים, 2014 (תקציר המאמר שנכתב על ידי ד"ר נתן ברבר ממערכת פורטל מס"ע במכון מופ"ת).

² Zvi Bekerman (2017): The graduate(s): the harvests of Israel's integrated multicultural bilingual education, Race Ethnicity and Education, Volume 21, 2018; Zvi Bekerman, (2009): Identity versus Peace: Identity Wins, Harvard Educational Review 79 (1): 74–83.

מוחמד אמארה, מודל החינוך הדו-לשוני של 'יד ביד': חזון ואתגרים, 2014 (תקציר המאמר שנכתב על ידי ד"ר נתן ברבר ממערכת פורטל מס"ע במכון מופ"ת); צבי בקרמן, עיצוב זיכרון מפייס: לקראת דו קיום יהודי-פלסטיני באמצעות חינוך דו-לשוני, בתוך: משחקי זיכרון תפיסות של זמן וזיכרון בתרבות היהודית, עורך: יותם בנזימן, 2008, ע"מ 248-231.

³ ד"ר שוש נחום, סמנכ"לית בכירה ומנהלת המינהל הפדגוגי במשרד החינוך, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דצמבר 2018.

החינוך על פנייתנו נראה כי המוסדות הדו-לשוניים אינם זוכים לקבל מימון נוסף מהמשרד בשל ייחודיותם, ומכאן שהמשאבים הנוספים הנדרשים להם מגויסים על-ידם באופן עצמאי באמצעות תרומות ותשלומים שנגבים מהורי התלמידים. בהקשר זה נציין כי בנייר מדיניות שפורסם על ידי מרכז טאוב בנושא שילוב יהודים וערבים בבתי ספר בישראל נכתב כי התלמידים בבתי הספר הדו-לשוניים באים בדרך כלל מבתי מבוססים ומשכילים. עוד נכתב כי אף שמנהלי בתי הספר טורחים להדגיש כי בתי הספר לומדים תלמידים ממעמד חברתי-כלכלי נמוך, מדובר באחוז קטן מאוכלוסיית כלל התלמידים בבתי הספר.⁴ לצד זאת נוסף כי על-פי נתוני משרד החינוך, בחלק מבתי הספר הדו-לשוניים נגבים תשלומי הורים בסכומים גבוהים מאלה שנגבים בבתי ספר רגילים במערכת החינוך (2,000-5,000 ש"ח בשנה לתלמיד).⁵

כיום פועלים בישראל שמונה בתי ספר (שבעה יסודיים ואחד על-יסודי) ולפחות 15 גני ילדים המגדירים את עצמם דו-לשוניים. המסגרת הדו-לשונית הראשונה הוקמה בשנת 1984 בנווה שלום. מסגרת זו כללה כיתת גן שהתפתחה בהמשך לבית ספר. בשנת 1998 הוקם ביוזמת עמותת יד ביד בית הספר הדו-לשוני השני במועצה האזורית משגב (בית הספר גליל) ושנה לאחר מכן נפתח בית ספר בירושלים, גם הוא ביוזמת עמותת יד ביד. בשנת 2004 נוסד בית הספר הדו-לשוני גשר על הוואדי בוואדי עארה, בשנת 2007 נפתח בית הספר הגר (דגניה) בבאר שבע.⁶ בשנים האחרונות הוסבו שני בתי ספר ותיקים למוסדות דו-לשוניים: בית הספר כולנא-יחד ביפו (החל משנת 2016) ובית הספר אחמדיה כבאביר בחיפה (החל משנת 2017). בנוסף, בבית ברל נפתחה בשנת הלימודים הנוכחית מסגרת לתלמידי כיתה א'.⁷

מספר התלמידים הלומדים בבתי ספר דו לשוניים, לפי מגזר, 2013-2019⁸

סך הכל	יהודים	ערבים (כולל בדואים)	לאום אחר (כולל דרוזים וצ'רקסים) ⁹
2018/19	662 (37%)	1,019 (58%)	91 (5%)
2017/18	610 (37%)	945 (58%)	77 (5%)
2016/17	496 (34%)	884 (61%)	72 (5%)
2015/16	404 (33%)	751 (61%)	74 (6%)
2014/15	341 (31%)	697 (63%)	68 (6%)
2013/14	344 (31%)	705 (63%)	72 (6%)

⁴ אורי שויד, יוסי שביט, מייסלון דלאשה ומורן אופק, ["שילוב יהודים וערבים בבתי ספר בישראל"](#), בתוך: דוח מצב המדינה של מרכז טאוב לשנת 2014.

⁵ מקור הנתונים: משרד החינוך (נתוני שנת הלימודים תשע"ח 2017/18).

⁶ ד"ר אורה מור-זומרפלד, [חינוך דו-לשוני בישראל, פדגוגיה של יחסים, חיפה כמודל אפשרי](#), בתוך: חיפה – בין מציאות לחזון של עיר משותפת, עורכת: רולי רוזן, הוצאת שתי"ל, 2012.

⁷ על-פי נתונים שהתקבלו מעמותת יד ביד (ינואר 2019).

⁸ מקור הנתונים: נתוני 2013/14-2017/18: משרד החינוך, מינהל כלכלה ותקציבים; נתוני 2018/19: ד"ר שוש נחום, סמנכ"לית בכירה ומנהלת המינהל הפדגוגי במשרד החינוך, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דצמבר 2018. ביחס לבתי הספר כולנא-יחד ואחמדיה כבאביר בחרנו להשתמש בנתונים שהועברו אלינו מעמותת יד ביד, שכן הם משקפים רק את שכבות הכיתה שבהן מופעל המודל הדו-לשוני, בעוד נתוני משרד החינוך כללו גם שכבות כיתה שבהן המודל הדו-לשוני אינו מופעל.

⁹ חלקם של הדרוזים והצ'רקסים בקרב קבוצה זו הוא נמוך מאוד.

מהנתונים בטבלה עולה כי במהלך השנים המוצגות חל גידול של כ-58% במספר התלמידים הלומדים בבתי ספר דו לשוניים (1,772 תלמידים בשנת 2018/19, בהשוואה ל-1,121 תלמידים בשנת 2013/14). עוד עולה כי רוב התלמידים הלומדים בבתי הספר הדו-לשוניים הם ערבים, אולם שיעורם הצטמצם מעט במהלך השנים המוצגות, לצד עלייה בחלקם של התלמידים היהודים (התלמידים הערבים היוו כ-58% מכלל התלמידים בשנת 2018/19, לעומת כ-63% בשנת 2013/14).¹⁰ יש לציין כי על אף הגידול האמור במספר תלמידי בתי הספר הדו-לשוניים, חלקם בכלל תלמידי מערכת החינוך הוא נמוך מאוד (בכלל בתי הספר הרגילים בפקוח ממלכתי לומדים בשנת הלימודים הנוכחית כ-1.2 מיליון תלמידים).

נוסף על בתי הספר, במערכת החינוך פועלים גם כמה גני ילדים דו-לשוניים (עברית-ערבית). אין בידינו נתון מדויק אודות מספרם ואודות מספר התלמידים הלומדים בהם, אך מנתונים שקיבלנו ממשרד החינוך ומעמותת יד ביד, וכן מפרסומים שונים באינטרנט, אפשר להעריך כי מדובר על לפחות 15 גני ילדים שלומדים בהם כמה מאות תלמידים. מנתונים שקיבלנו מעמותת יד ביד עולה כי בגני הילדים הדו-לשוניים שמופעלים על-ידי העמותה בחמישה ישובים לומדים בשנת הלימודים הנוכחית 470 תלמידים (לעומת כ-80 תלמידים שלמדו בגני הילדים של העמותה בשנת 2013/14).

כתיבה: אסף ויניגר

אישור: יובל וורגן, ראש צוות

¹⁰ אחד ההסברים תולה את חוסר האיזון בכך שלמשפחות יהודיות יש אפשרויות רבות יותר בכל הנוגע לחינוך ילדיהן, בעוד שעבור משפחות ערביות בתי הספר הדו-לשוניים הם החלופה היחידה לבתי ספר ממלכתיים או למוסדות ערביים פרטיים (איתן שיפמן, שינויים בחלוקות הנהוגות במערכת החינוך: בין רב-תרבותיות להסדרים אד הוק, בתוך: מדיניות ציבורית רב-תרבותיות, עורכים יוסי יונה ואחרים, הוצאת מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד, 2016, ע"מ 131-151).

נספח: תלמידים בבתי ספר דו-לשוניים, לפי מוסד ומגזר, 2013-2019¹¹

2018/19	2017/18	2016/17	2015/16	2014/15	2013/14		
110	102	98	99	101	131	יהודי	דו-לשוני, ירושלים (יסודי)
182	183	180	169	175	246	ערבי	
34	30	26	34	24	40	אחר	
326	315	304	302	300	417	סך הכל	
36	43	58	49	52	2	יהודי	תיכון יד ביד, ירושלים (חט"ב+חט"ע)
178	169	167	152	147	65	ערבי	
21	21	22	22	26	3	אחר	
235	233	247	223	225	70	סך הכל	
99	85	80	59	56	61	יהודי	נווה שלום (יסודי)
127	123	108	85	74	76	ערבי	
10	4	7	5	6	7	אחר	
236	212	195	149	136	144	סך הכל	
95	94	66	42	21	39	יהודי	גליל, מועצה אזורית משגב (יסודי)
130	148	139	128	107	130	ערבי	
7	7	5	4	1	3	אחר	
232	249	210	174	129	172	סך הכל	
79	67	55	51	48	49	יהודי	דגניה, באר שבע (יסודי)
94	87	77	75	84	80	ערבי	
5	5	6	5	7	12	אחר	
178	159	138	131	139	141	סך הכל	
97	105	92	84	63	62	יהודי	גשר על הוואדי, וואדי ערה (יסודי)
141	144	137	118	110	108	ערבי	
9	6	4	4	4	7	אחר	
247	255	233	206	177	177	סך הכל	
113	96	41	20	0	0	יהודי	כולנא יחד, יפו (יסודי – כיתות א'-ד')
119	62	66	24	0	0	ערבי	
0	0	0	0	0	0	אחר	
232	158	107	44	0	0	סך הכל	
29	18	6	0	0	0	יהודי	אחמדיה כבאביר, חיפה (יסודי – כיתות א'-ב')
44	29	10	0	0	0	ערבי	
5	4	2	0	0	0	אחר	
78	51	18	0	0	0	סך הכל	
4	0	0	0	0	0	יהודי	בית ברל (כיתה א')
4	0	0	0	0	0	ערבי	
0	0	0	0	0	0	אחר	
8	0	0	0	0	0	סך הכל	

¹¹ מקור הנתונים: ראו הערה 8.

